

MÜTAREKE DÖNEMİNDE İZMİR*

Zeki ARIKAN

İzmir, büyük savaşın bütün acılarını yaşadı. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından işgale kadar geçen zaman içinde de umutla umutsuzluk, karanlıkla aydınlık birbirine karıştı. Şehrin Yunanlılar tarafından işgal edileceği söylentileri kamuoyunda büyük yankılar, tepkiler uyandırdı. Bu tehlike İzmir halkını derin bir elem ve acıya boğdu. Ancak tehlike karşısında örgütlenmek, ülkenin bütün maddi ve manevi güçlerini birleştirmek düşüncesi de bir kıvılcım gibi parladı.

İzmir gazetelerinin başlangıçta mütareke konusunda verdikleri bilgiler, birbirini tutmamaktadır. Nitekim 30 Ekim'den önce mütarekenin imzalandığı konusunda haberlere rastlanmakta, hatta koşulları dahi verilmektedir. Mütarekenin imzalanmasından sonra da birbiriyle çelişen haberler basında yer almaya başladı. 1 Kasım günü vilayet, mütarekenin resmen imzalanıp yürürlüğe girdiğini duyurdu. Antlaşmayı imza eden heyet, o gün Foça'ya gelmiş ve İstanbul'a hareket etmişti. Rauf ve Reşat Beyler "Mütarekenin imza edildiğini ve fakat şerait-i mütareke hakkında beyanatta bulunamayacaklarını bildirmişler, lehimize olduğunu ima etmişlerdir". Bu yüzden mütarekenin kapsamı konusunda gazetelerin verdikleri bilgiler birbirini tutmamakta, değişik yorumların yapıldığı görülmektedir. Bu arada sadaret, ülkenin her tarafına bildirimde bulunarak mütarekenin imzalandığını, yenilgiye rağmen "mevadd-ı mütarekenin" hafif olduğunu bildirmiş, bütün görevlilerin üzerine düşeni yaparak "şikak ve nifaka heveskâr olmamalarını" istemiş ve şu dönemde herkesin "asayiş, sulh ve salaha muhtaç" olduğunu belirtmişti.

---

* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nin işbirliğiyle düzenlenen İzmir Konferansları çerçevesinde, 16 Mart 1989 günü Atatürk Kültür Merkezi'nde verilen konferansın metnidir; bu konferansın ana malzemesi *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, 1989 başlıklı kitabımızdan derlendiğinden, ayrıca notlamaya gerek duyulmamıştır.

Mütarekenin tam ve gerçek metni 4 Kasım 1918 tarihli gazetelerde (Anadolu) yayınlandı. Böylece koşulların ne kadar ağır olduğu anlaşıldı. Durumu değerlendiren Anadolu gazetesi : "Bugün milletimiz ve ordumuz demir kafes içinde inleyen mecruh bir aslanın akıbet-i elim vaziyeti muvacehesinde katlandığımız şerait ağırdır. Bu şartlar dolayısıyla hepimizin beyni bir ateş-i yeisle kavrulmuştur" diyen Anadolu, her ne olursa olsun umutsuzluğa kapılmamayı salık veriyordu. Bu konuda en ağır görevin başına düştüğünü dile getiriliyor, "İşte gazetelerimiz bugün, birbirinin günah ve sevabını çekiştirecek yerde menafi-i milleti ve memleketi müdafaa ile hiç olmazsa az bir zararla şu badireden kurtulmamıza yardım etmekle yükümlüdürler" deniliyordu.

Türk basınının ülkede birliği sağlamaya özen gösterdiği bir sırada, mütarekenin imzalanmasından itibaren İzmir'de çıkan bütün Rum gazeteleri; İzmir'in, İstanbul'un, Trakya ve Trabzon'un Yunanistan'a ait olduğunu ileri sürüyor, Yunanistan'ın Fransa ve İtalya'dan büyük bir devlet haline getirilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Kaldı ki mütarekeyi Rumlar, kiliselerin bütün çanlarını çalarak coşkun bir sevinç içinde kutluyorlardı. Rumların taşkınlıkları basındaki iddialar ve saldırılarla sınırlı kalmadı. İtilaf donanmasının İzmir'e geleceği anlaşılınca Rumlar, büyük hazırlıklara giriştiler. İtalyanların da benzer hazırlıklar içinde olduğu anlaşılmaktadır. Şehrin Birinci Kordon, İkinci Kordon ve Frenk mahallesinde gece gündüz çalışan kadın ve erkekler ellibinden fazla İngiliz, Yunan, Fransız, İtalyan bayrakları dikerek halka parasız dağıtıyorlardı. Bayrak konusu Rumlarla İtalyanlar ve İtalyan taraftarları arasında tam bir yarışa dönüştü. Sadece Rumlar iki gün içinde 25.000 bayrak dağıtmışlardı. Vilayet bu hazırlıkları öğrenince, ülkede yabancı bayrak çekilmesinin ancak bu yabancılara hükümetlerine ait bir hak olduğunu duyurmuş, aksi halde polisin müdahale edeceğini bildirmişti. Bu yasaklamanın hiçbir faydası olmadı.

Bütün bu hazırlıklar 6 Kasım'da tam bir gövde gösterisine dönüştü. Rumlar Anadolu Bankası'na Yunan bayrağı çekmek istediler. Türk bayrağını yırttılar. Şehrin çeşitli yerlerine çekilebilen tek

tük Türk bayraklarını zorla indirdiler. Birtakım Rum çıraqları da, ötekinin berikinin fesini yırtmışlar ve bazı Türkleri Yunan rozeti takmaya zorlamışlardı.

6 Kasım 1918 günü İngiliz monitoru görüldüğü zaman, Kordon'da birikmiş olan kalabalığın sevinci daha da arttı. "Zito" sesleri yükseldi. Monitor Pasaport'a yaklaşıncı, Metropolit Hrisostomos'la birlikte birçok papaz, Rum zenginleri ve nümayiş komitesi koştular. Hrisostomos İngiliz bayrağı önünde istavroz çıkarmış, monitor kumandanını öpmüş ve ona tuz ve ekmek sunmuştu. Bu karşılama töreninden sonra karaya çıkan Dixon ve Yüzbaşı Ritz birdenbire kendilerini "Zito" diye haykıran kalabalığın içinde buldular. Bir ara İngiliz binbaşı omuzlara alındı ama bu sırada cüzdanı da kayboldu.

Dixon'un İngiliz konsolosluğuna gitmesinden sonra gösteriler dinmemiş, daha da çoğalmıştı. Bu arada göstericilerden bir kısmı Ayafotini kilisesine giderek oraya Yunan bayrağını çektiler. Burada, avukat ya da doktor olduğu söylenen şahıs, Türk egemenliğini ve Türkleri tahkir etmekten geri kalmadı. Rumlar, kanlarının son damlasına kadar Türklerle savaşacaklarına dair yemin ettiler. O gün daha buna benzer birçok çılgınlıklar yaşandı. Ertesi gün olayları, *Köylü* gazetesi şöyle değerlendiriyordu:

"Dün İngiliz monitoru gelince memleket alt üst oldu. Lostracısından ve kordonboyu simsarlarından tutunuz da akli başında sayılanların ve namusları ile tanınmış olanların pek çoğuna varıncaya kadar Yunan bandırası çekmek ve birçok taşkınlıklar yapmak suretiyle hiç beklenilmeyen rezaletlere şahit olduk. Bunların içinde dünkü nümayişlere gülenler ve belki de müteessir olarak yürek yanıklığı duyanlar vardı. Günlerden beri hazırlanmış olan bu nümayişler ve taşkınlıklar, İngiliz monitor zabıtları ile İzmir'de oturan diğer İtilaf Devletlerinde bile nefret hisseleri bıraktı. Onların tavırları yapılan rezaletlerin hiç hoş görülmediğini gösteriyordu. Biz Türkler herşeye karşı seyirci kalmak mecburiyetinde idik..."

Bu tür gösterilerden rahatsız olduğu anlaşılan Dixon, bir bildiri yayımlayarak önce bu gösterileri takdir ettiğini belirtiyor, sonra da bunlara bir son verilmesi gerektiği üzerinde duruyordu :

"İtilaf Devletlerinin harp gemileri şerefine yapılan nûmayişler he ne kadar şayan-ı takdir ise de ahali sulhün henüz takarrür etmediği ve bizim buraya limanın açılması için çalışmaya ve İtilaf Devletleri menafini muhafazaya geldiğimizi nazar-ı itibara almalıdır. Binaenaleyh her türlü nûmayişe hitam verilmelidir".

Dixon bu uyarısının ve Türk-Rum gazetecileriyle yaptığı basın toplantısının hiçbir yararı görülmedi.

6 Kasım günü Rum vatandaşlarımızın yaptıkları gösterileri büyük bir üzüntü ile karşılayan Anadolu gazetesi Vasıf Çınar imzasıyla **Türklere bir hitabe** başlığı altında şu yazıyı yayımladı :

"Aman ya Rabbi dün, evvelki gün o ne tufandı? Ufukta görünen bir duman lekesi bütün Kordon ve civarda bir hareket meydana getirmişti. Herkes gülerek sevinerek koşuyor, birbirinin elini sıkıyor, kucaklaşıyor ve böylece kaynaşmış bir sevinç kütlesi halinde Pasaport'a doğru ilerliyordu..."

Anladım, bir İngiliz monitörü geliyormuş. Bu müjde karşısında, şimdiye kadar bu memleketin şefkatli sinesinde en asıl nimetler, himayeler içinde yaşamış bir sürü vatandaş, ölçüsüz taşkınlığa kapılarak sevinç gösterisine lüzum görmüş... Ellerinde, göğüslerinde, kollarında birçok mavi-beyazlı bayraklar taşıyan sarhoşlardan kurulu kabileler saatlerce gemiyi tavaf, papazlar da takdis etti. Sevinçlerinden denize atılanları, küçük yük arabalarının merkeplerine, köpeklerin kuyruklarına bile bayrakları takarak zafer ilen edenlerini gördüm. Bazı evlerin önünde Yunan bayrağı... Her bakkal çirağının, her çocuğun elinde Yunan bayrağı... O ne müthiş bir facia levhasıydı? Sanki Türk'ün gafletini, aczini göstermek, bize ibret dersi vermek isteyen ilahi bir tecelli idi.

Evet. yüce soylu milletim... Senin şimdiye kadar, okşayıcı, gönül alıcı bir şekilde muamele ettiğin vatandaşların, asil göğsüne Yunan zulüm hançerini saplamak istiyorlar. İstiyorlar ki İzmir'in binlerce Türk şehit veren, inleyen kalbini Yunan zafer şarkılarıyla yaralasınlar... Diliyorlar ki, bugünkü durumumuzu, yükselen ağıtlarımızı, Yunan zafer kasideleriyle sustursunlar. Çünkü dün üzerinde Yunan bayrağı dalgalanan Ayafotini kilisesinin maneviyyatı böyle istiyor.

... Türk ve İslam saltanatının yenilmiş yıkıntısı üzerinde, mavibeyazlı renklerle sevinç gösterileri yapmak isteyen gafillere ıspat etmeliyiz ki, pek kutsal atalar armağanı olan İzmir'in ufuklarında, al bayrağın temiz nurları ebediyen sönmeyecektir...

Mukadderat-ı milliyemizi itimatla tevdi ettiğimiz hükümetimizden de rica ediyoruz: Bu caniyane hareketlerin cezalarını asla affetmesin".

İzmir Yönetimi büyük bir çaresizlik içinde kalmıştı. Vali vekili Nurettin Paşa'nın yayınladığı, gösterilere son verilmesini isteyen bildirisini de etki yapmamış, hatta yapılan gösterilere son verilmezse polisin müdahalesinin söz konusu olacağı yolundaki uyarıların da etkisi olmamıştı.

Anadolu gazetesi bu hareketin bir tertip eseri olduğunu, bunda rol oynayanların cezalandırılması gerektiğini ve bunun öncülüğünü yapan *Duygu* gazetesinin tutumunu alkışlayarak şunları yazıyordu :

"Rum vatandaşlarımız geçen gün bir nümayiş yaptılar. Bu hareket eğer sırf bir resm-i istikbalden ibaret olsaydı bittabi kimsenin birşey demeye hakkı olmazdı. Fakat maateessüf mahiyet itibariyle söz konusu hareket kanun ve nizamla tamamen aykırı bulunuyor ve bundan başka sırf memleketin bütünlüğünü bozabilecek kasıt ve tertibiyle yapılmış siyasi bir manevra halini taşıyordu. Şöyle ki :

Evvela: bu hareket bir tertip idi. Onbeş gün öncesinden hazırlıklar yapılmış ve nümayişe iştirak için Rumlar celp ve davet edilmişlerdi. Onbeş günden beridir şimendiferler'e akın akın İzmir'e Rum gelmesi bunun delilidir. Bundan başka onbeş günden beri Rum matbuatı Yunan bandıraları, rozetleri basıyorlardı...

Ahenk ve *Duygu* gazeteleri açmış oldukları kampanya ile ilgili-leri sürekli uyarmaya çalıştılsa da bu uyarıların fazla bir etkisi olmadı. İzmir bir süre sonra yeni taşkınlıklara sahne oldu. Nitekim 6 Kasım 1918 günü gelen İngiliz monitöründen sonra limana İtilaf gemileri de girmeye başladı. Önce bir Fransız torpil tarama gemisi

geldi. Bunu bir İtalyan zırhlısı izledi. Bunların gelmesini sevinçle karşılayan Rumların bütün umudu Yunan gemilerinin de limana girmesiydi. Rumlar 24 Kasım 1918 günü bir Yunan torpidosunun geleceğini öğrenince büyük bir heyecanla bir gece öncesinden torpidoyu beklemeye başladılar. *Anadolu* gazetesi bu olayı şöyle aktarmaktadır:

"Dün akşam üstü bir Yunan torpidosunun geleceği haberi üzerine ceketli, ceketsiz, pantolonlu, abalı, şapkalı, başı kabak, yalınayak, papaz, tüccar, bakkal, lostracı, çırak, yamak hasılı her cinsten, her neviden Rumlar Kordon boyuna yığın yığın toplanmışlar, dürbünler, gözlükler, çapaklı gözlerle ufukları tarassuda koyulmuşlar. Bu çılgın halkın ellerinde mersin dalları, ceplerinde Venizelos'un resmi Yunan bayrakları bekliyorlar. Ve nihayet torpidonun gelmediğini görerek kafaları sallayarak dudakları buruşturarak yerlerine avdet ediyorlardı. Torpidonun gelip gelmeyeceği muhakkak değildir. Fakat gelse de böyle çılgıncasına bir vaziyet almakta mani yok. Rumlara tavsiye ediyoruz. Limanımızda ecnebi hükümetlerinin donanması bulunduğu bir zamanda böyle şarlatanlıklardan vazgeçsinler. Çünkü Avrupalılar ağırbaşlı olmayan adamları sevmezler, onlara Grek derler".

Yunanistan'ın Leon savaş gemisi 24 Kasım 1918 günü Pasaport'a yanaştı. Hrisostomos İngiliz monitörüne yaptığı karşılama törenini Leon zırhlısına da yaptı. Bu törene gemideki Yunan askerleri havaya ateş ederek karşılık verdiler. Rumlar yine büyük bir sevinç ve coşku içinde akın akın Yunan gemisini görmeye gidiyorlardı. Öyle ki Karşıyaka'dan İzmir'e gelmek isteyen Rumların ağırlığına dayanamayan iskele çökmüş ve dokuz kişi ölmüştü.

Leon torpidosuyla İzmir'e gelen Mavridis Rumlar tarafından bir kurtarıcı gibi karşılanmış, iki gün sonra da Yunan Klubünde onuruna bir yemek verilmişti. Bu yemekte İzmir Rumlarının ileri gelenleri de hazır bulundu. Yemek sırasında hareketli konuşmalar yapılmış, torpedo komutanı Rumların gösterdiği sükunet ve itidalden dolayı onlara teşekkür etmiş ve kendilerini ulusal amaçlarına ulaştıracağını belirttikten sonra şöyle demişti :

"Hatta şimdiden yaşasın İzmir diyebilirsiniz"

Mavridis, 3 Ocak günü Türk gazetecileriyle yaptığı bir toplantıda unsurlar arasında ikilik yaratmanın vatan ihaneti anlamına geldiğini söylüyor, Türk basınının da bu yolda çaba göstermesini istiyordu. Oysa ne Rum taşkınlıklarının sonu geliyordu, ne de Rumca gazetelerin Türklük aleyhindeki yazılarının sonu... Her fırsatta Türklerin onurunu yaralayan çılgınlıklar yapılıyordu. Tramvaylara, duvarlara Türklerin onurunu inciten yazılar yazılıyor, yaftalar yapıştırılıyordu. Rumlar artık silahlı saldırılara da başlamışlardı. Cinayetlerin ardı arkası kesilmiyor, 20-30 kişilik gruplar oluşturan çeteler işyeri, fabrika ve dükkanlara saldırmaktan geri kalmıyorlardı. Rumca gazeteler ise sürekli olarak Türklerin silahlandıkları yalanına devam ediyorlardı. Oysa İzmir'deki taşkınlıklara ek olarak çevre köy ve kasabalarda da Türklere yönelik saldırılar sürüyordu. Gazetelere yansıdığı kadarıyla Türklere yönelik dayak, hırsızlık, hakaret eylemleri günden güne artış gösteriyordu. İşte bu lanık suda balık avlamaya çalışan Rum çeteleri; suçu Türklere yüklüyor, Türklerin silahlandığı yalanını yayıyor ve şehrin güvenliğinin sürekli olarak bozuk olduğu tezi işleniyor, böylece işgal için gerekli bütün hazırlıklar yerine getiriliyordu.

Köylü gazetesi, 28 Kasım 1918 tarihli sayısında, "Kimler silahlanıyor" başlığı altında şunları yazıyordu :

"Rumca arkadaşlarımız (Rum gazeteleri) Yunanistan adalar valisi Papa Zafiropulos'un İzmir'e gelip 10 gün Rum vatandaşlarımızla başbaşa kaldıktan sonra bir silahlanma modası çıkardılar...

Türkler silahlanıyor iddiasının iç yüzüne gelince : Hiçbir icap ve lüzum yokken Yunanistan adalar valisi Papa Zafiropulos, yüzbin ısrar ile günün birinde buraya gelir. Bu adama buraya gelmesini, itilaf amirlere karşı Rumlara nasihat etmek lüzumu ile talil (bahane) eder. Filhakıka Mösyü Papa Zafiropulos'un burada Rumlara, yaptıkları nümayişlerin İtilaf Devletleriyle Avrupa efkarı umumiyesinde fena tesirler hasil eylediğini beyan ile sakin oturmaları lüzumunu tebliğ eylediği şayi olmuşsa da hakikat-ı hal başka türdür.

Papa Zafiropulos, bizim sağlam bir surette öğrendiğimize göre, fiili bir tesir ve netice hasil etmeyen yani düzcesi birer emrivaki yapmayan nümayişlerin faydadan ziyade zararı mucip olduğunu

söylemiş ve İzmir'de gönüllü teşkilatı yapmıştır. Bu teşkilattan maksat da, körfezin açılmasını müteakıp limanımıza İtilaf donanmaları girdiği günde hadiselerle dolu nümayişler yapmak ve belki bazı emrivakiler ihdas eylemekten başka bir şey değildir.

Mösyö Papa Zafiropulos'un İzmir seyahatının neticesi işte budur. Rumlar İtilaf donanmasının şehrimize geldiği gün için pek büyük ve hatta pek müthiş hazırlıklar yapıyorlar. O günde, hem vekayit daha çoklukla yaparak başarmak ve hem de zanlarınca kemiyetten de bizden fazla olduklarını göstermiş olmak için İzmir civarıyla, mülhak sancak ve kazalardan da buraya akın akın Rum getirmektedirler. İşte görüyoruz ki, tertibatı biz değil onlar yapıyor. Teslihat ve teçizatı da biz değil onlar yapıyorlar".

İzmir'e gelen yabancılar, kafalarında canlandırdıkları, yıllardan beri düşündükleri "Zalim Türk" görüntüsüyle karşılaşmıyorlardı. Zalim ve saldırgan durumunda olanların Rumlar olduğu açıkca görülüyordu. Venizelos bundan tedirgin olmaya başlamıştı. Anadolu'da ezilen ve öldürülen Rumlar feryadının, propagandasının doğru olmadığı anlaşılırsa Megalo idea suya düşebilirdi. Zafiropulos bu amaçla İzmir'e geldi ve Rumlara yeterince söz dinletemedi. Bu kez başka bir yolun denenmesine, Türkçe basının elde edilmesine karar verildi. Mütarekede İzmir'e gelen ve bütün işgal süresince İzmir'de Yunan Matbuat kalemünde sansür müdürü ve memuru olarak görev yapan Mihail Rodas'ın bu alandaki çabaları gözden kaçmamaktadır. Rodas, önce İtalyan çıkarlarını savunan *Le Levant* gazetesini elde etmeyi başardı. Burada bir yazı dizisi yayınlayarak sözde Yunanistan'ın savaştaki pay ve katkıları dile getirildi. Aynı şekilde *Independant* gazetesinde de böyle bir yazı dizisi yayımlandı. İzmir'deki Ermeni gazeteleri Rodas'ın yazdıklarına büyük bir önem veriyor, hatta bunları iri ve kalın harflerle diziyordu. Fakat Rodas için bu yeterli değildi. Türkçe basının elde edilmesi gerekli idi. Türkçe gazeteler büyük bir kağıt sıkıntısı içinde bulunuyorlardı. Bu yolla, daha doğrusu kağıt konusunda bazı kolaylıklar sağlanarak Türk gazetelerinin elde edilmesi yoluna gidilebilirdi. Rodas, "Matbuatı, tedavi için ilaç makamında" kullanmak istediğini yazmakta, bir Türk-Yunan gazeteciler cemiyetinin kurulması için çaba gösterdiğini belirtmektedir. Mihail Rodas, "o devirde diğer Türk gazetelerinden başka Genç Türk komitesinin iki mutaassıp

gazetesi de intişar ediyordu. Bunlar da Haydar Rüştü'nün *Duygu ve Anadolu gazeteleri idi*" diyor. Rodas, böyle bir derneğin kuruluşunun Haydar Rüştü'nün çabalarıyla önlendiğini de eklemektedir. Rodas'ın mutaassıp olarak nitelediği bu gazeteler, İzmir'de Türk çıkarlarını savunuyor, Yunanlıların bütün istekleri ve taşkınlıkları bu iki gazeteğe çarpıp parçalanıyordu. Bunun içindir ki Leon torpidosunun İzmir'e geldiği gün azgın Rumlar Anadolu matbaasının altını üstüne getirmişlerdi. Rodas'ın gerçek niyetlerini sezen Haydar Rüştü olayı şöyle anlatmaktadır :

"Toplantıda ilk sözü alan Çürükçüoğlu bittabi bize asıl maksadın, Türk gazetelerini susturmak ve bunların sükunetiyle Yunanlılık hesap ve namına siyasi istifadeler temin eylemek olduğunu söylemedi. Suret-i haktan gözüktü. Tatlı diller döktü, gazetelerin birleşmesinden bahsetti. Hulasa bir haftadan beri Rum gazeteleri ne lisan kullanıyorsa o kurnaz Osmanlı da aynı surette idare-i kalam eyledi... Bütün meslektaşlar bu birleşme teklifine muarız bulunmadılar. Bu vaziyet tuzakçıların ümidini artırdı. Üç-dört maddelik bir nizamname teklifine kadar işi ilerlettiler... O zaman dayanamadım ve,

- Kağıt üzerine birşey yazmaya lüzum yoktur. Madem ki maksat Türk ve Rum gazetelerinin yekdiğeri aleyhinde ve milletleri tahrik mahiyetini haiz olacak neşriyatta bulunmamalarını teminden ibarettir. O halde hepimiz müteakiben bu noktaya dikkat ederiz olur biter. Bu beyanatım bittabi hoşsa gitmedi. Fakat itiraza da uğramadı...

Yanıbaşımızda Yunanistan'da akıl almayacak derecede ucuz kağıt varken bir kolayını bulup ta gazeteler için kağıt celp edilmesinin budalalık olduğunu söylediler. Yunanistan'daki kağıt ucuzluğu çok cazip birşeydi... Şimdi gazete kağıdını bulmuştuk. Zira Yunanistan'da bol bol mevcut idi...

... Artık birer senelik kağıtlarımızı hem de gayet ucuz bir fiyatla depolarımızda mevcut addede bilirdik. Bu hal teşkiline teşebbüs eylediğimiz (Türk-Rum) gazeteleri cemiyetin ilk ve parlak bir semeresi idi. Teşebbüs halinde bize bu kadar azim faideler veren cemiyetin vücut bulduğu ve devam ettiği takdirde bize temin edeceği sair menfaatlere bittabi had ve payan olmayacaktı. Bunu Rum gazetecileri ifade etmekte kusur etmediler...

... Rumca ve Fransızca çıkan ashabıyla Türkçe gazeteler sahiplerinden bir kısmı neticeden çok memnun kalmışlardı. Evvelkilerin memnuniyeti Venizelos'un verdiği talimatın hüsn-i ifasına adım atmaya muvaffakiyetinden ileri geliyordu. Sonrakilerin bir kısmı öteden beri gaye olarak tanıdıkları (İtilaf-ı anasır) umdesinin bu suretle tahakkukuna doğru yürüdüğünden, diğer bir kısım safi de ucuz kağıda kavuşacağından dolayı memnun idiler... Ben de şundan dolayı memnun idim ki Hrisostomos'un selamıyla başlayan mace-ranın bütün düşündüklerimi teyid eden bir neticeye vasıl olduğunu anlamıştık... Zaaf gösterirsek yakalanacak idik. Biz de yakayı ele verince efkar-ı umumiye bütün bütün heyecansız kalacak idi. Esasen onların da istedikleri bu idi".

Bütün bunlar gözönüne alınırsa, mütarekede İzmir'de yayınlanan Türkçe gazetelere oldukça 'ağır görevler düştüğü anlaşılır. Bunların yaklaşan tehlike konusunda halkı uyarmaları, bir kamuoyu oluşturmaları, aynı zamanda Rumca gazetelerin iddialarına, Yunan isteklerine de karşı çıkmaları gerekiyordu. İzmir'in, Ege'nin Türklüğü konusunda bu gazetelerin birleştiğine şüphe yoktur. Ancak aralarında tam birlik oluşturamamaları, Yunanlıların ve Rumların ekmeğine yağ sürmüştür. Basınımızın itilafçı ve ittihatçı olarak ikiye ayrılması son derece zararlı sonuçlar doğurmuştur. İtilafçı gazeteler; İslahat, Müsavat gibi mütarekeden sonra yayına girmişlerdi. Bunlar hemen hemen hergün ittihatçılara, ittihatçı basına her türlü eleştiri sınırlarını aşarak, ağır saldırılarda bulunuyorlardı. Mütarekeden sonra ülkede doğan İttihat ve Terakki düşmanlığının basına yansımaları olarak ele alabileceğimiz bu ağır eleştiriler, Rumları memnun ederken, gelecekte kaygı duyan Türkler arasında büyük bir tedirginlik yaratıyordu. Bu gazetelere göre; İttihat ve Terakki on yıl ülkeye kan kusturmuş, imparatorluğu oluşturan unsurları ezip yok etmek istemiş ve felaketin en büyüğünü hazırlamıştır. Bunların halen ortada görünmeleri, gazetelerini çıkarmaya devam etmeleri, ülkenin geleceği için felaketten başka birşey değildi. Hatta İttihat ve Terakki Fırkası kapandıktan sonra bile eski İttihatçıların sesi kesilmemiştir. Bulanık suda balık avlayan eski İttihatçılar her fırsattan yararlanmaya çalışmaktadırlar.

Böylece İzmir'de Teceddüt Fırkasının şubesinin açılması, İtilafçı basın tarafından büyük bir kaygıyla karşılanmış, İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetinin kurulması İttihatçılığın bir canlanması olarak yorumlanmış, İttihatçıların seslerinin kesilmesi için Valilik ve hatta hükümet sürekli olarak kışkırtılmıştır.

İtilafçıların boy hedefi olarak seçtikleri kişilerin başında Haydar Rüştü ve onun gazeteleri olan *Anadolu* ile *Duygu* geliyordu. Bu gazeteler ve bunların sahibi aynı zamanda Rumca basının da karabasanı idi. Rum iddialarının çürütülmesi konusunda en büyük görevin de *Anadolu* gazetesine düştüğünü belirtmek gerekir. Çünkü Rumların, daha doğrusu Yunanlıların bütün iddiaları *Anadolu* gazetesinin duvarına çarpıp parçalanıyordu. İtilafçı gazeteler ise Haydar Rüştü'yü sözde İttihat ve Terakki'yi canlandırmakla suçluyordu. Haydar Rüştü'nün sürekli olarak yaklaşmakta olan tehlikeyi sezip haber vermesi ne İtilafçı gazeteleri, ne Rumları ve hatta ne de vilayeti memnun ediyordu. *Anadolu'da* çıkan ve *Zavallı Türk* başlığını taşıyan bir yazı, Rum iddialarının çürütülmesi yolunda ileri atılmış bir adımdır. Bu yazıdan alacağımız bir iki örnek yeterli bir fikir verebilir:

"... En kestirme yol olmak üzere de Türklerin zulmünü, Türklerin gadrini sebep olarak ileri sürdüler. Vaktiyle gördüğü bir yolsuzluğu, bir Türkten gördüğü gayr-i layık bir muameleyi bütün Türklere isnad ettiler. Ve hala ediyorlar... Hükümete cürüm isnad ederken bunu teşmil etmeyi unutmadılar. Türkler zalim ve kasaptır sözlerini yek avaz olarak haykırdılar. Zavallı Türkler! Meclis-i Mebusan'da mebuslar, hariçte gazeteler, hükümet nezdinde patrikhaneler, milletvekilleri ihtiyacını beyan ederken Türk unutuluyor. Zalim ve kasap gösteriliyor. Hiçbir taraftan bir sada-yı hak Türk masumudur diye yükselmiyor. Zavallı Türk!

Türk zalim değildir. Türk bugünkü vatandaşlarına raiyet ve zimmi olarak tanıdığı günlerde bile onların dinlerine, lisanlarına, milli lisanlarına, milli vicdanlarına, hakkına hürmet etmiş, daima nezaket ve insaf ile muamele eylemiştir...

Türk gasıp değildir. Anadolu'yu bitaraf bir nazarda görenler oralarda Türk evlerinin harap, gayrimüslim vatandaşlarının evlerinin mamur olduğu görülür. Servet ve ümran Türkün değil gay-

rimüslimindir. Sebep nedir acaba? Denecek ki gayrimüslimler çalışkan, müteşebbis. Amenna! Fakat 600 senedir vatandaşlarının namusu, ırzı, malı, canı için elinde silah serhatlerde dolaşan ömrünün üçte ikisini savaşlarda geçiren, hanesini imar, tarlasını zer etmek ve kendi malına sahip olabilmek için vakit bulamayan kındır? Türk değil mi?"

Anadolu gazetesi, bitmez tükenmez Rum iddiaları karşısında; bu ülkenin, bu toprakların Türk olduğunu kanıtlamak görevini üstlenmişti. Üstelik gazete, bu topraklardan "Osmanlı toprağı" diye söz etmiyor, Türk toprağı olarak söz ediyordu. *Anadolu* böyle yaparak ulus bilincinin, Türklük bilincinin kökleşmesine çalışıyordu. Artık Osmanlı Devleti'nin sona erdiği ardaşımış bulunuyordu.

Rumca gazetelerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğı hakkındaki yayınları üzerine, Türkçe basın iç çekişmeleri bırakarak kamuoyunun dikkatini Paris Barış Konferansı'na ve İzmir'in geleceğı üzerine çekmeye başladı. 14 Şubat 1919'da Hasan Tahsin *Hukukubeşer*'de şunları yazıyordu :

"... İhtilaf ve lakaydiyi bırakalım. Cihan bize düşmanken biz ne İngiltere'den ne Fransa'dan ve ne saireden kendimize ufak bir yardım ve muhabbet beklemeyelim. Bizi kurtaracak kendi ruhlarımızın derinliklerinden doğan samimiyetle, birbirimizin ellerinden sıkmak, milli bünyemizi ezen canileri şiddetle cezalandırmak bu bapta da yalnız biz Türklerin mahvolmaması için propaganda, isyan, herşey evet herşey meşru olacaktır... Felaketi metin Türk ruhu ile, yumruklarıyla karşılayalım, gözlerimizi dört açalım".

Hasan Tahsin bir başka yazısında şunları söylüyordu: "Hayır hayır mecyus olmayalım. Biz ölmedik, yaşıyoruz. Bu memlekete göz diken kuvvetleri yıkacak, eritecek hareketimiz pek hem de pek mebzul. Yalnız bunu da unutmasınlar ki Çanakkale kahramanlarının, mavi-beyaz kucağında haç taşıyan Yunanlılığın canavar hakimiyeti altında yaşatacak tek hemşiresi, tek validesi, ufak bir Türk bebeğı yoktur. Ancak, evet ancak, hilalın al gölgeleri altında hakaniyla, payitahtıyla İzmir'yle yaşayacak bir Türklük vardır... Ve illa Avrupa, Neron gibi bir şair olmak istiyorsa bizler, kendi ellerimiz kendi varlığımızı, binalarımızı, topraklarımızı cayır cayır yakar, kızıl alevlerle halelendirir ve beşeriyetin paslanan vicdanına Roma'nın

yanışından feci bir sahne-i şiir ve hayal yaratmakta gecikmeyiz. Çünkü tarihımız var. Çünkü bizi telin edecek ecdadın ruhu, ahfadın feryadı var. Çünkü herşeyden üstün namusumuz var..."

Ahenk gazetesinde de Mehmet Şevki Bey şunları yazıyordu: "İrkinin ve imanının safiyet ve faziletini, kahramanlığını, benliğini ruhunda taşıyan bir Türk için tehlike mevcut değildir... Türk için ümitsizlik yoktur. Dünya kuruldu kurulalı misli görülmeyen bugünkü dehşetli felakete, bugünkü tir-i kahra göğüs gelecek Türk olmasa kim olabilir".

Mütarekenin ilk günlerinde *Ahenk* gazetesinden bir ses yükseliyordu. Bunda, Rumların kurdukları çeşitli derneklerle bu kutsal ülkeyi Yunanistan'a katmak için çaba gösterdikleri belirtiliyor, bizim kayıtsızlığımızdan yakınılıyordu. Ancak şunu da belirtelim ki daha mütarekenin ilk günlerinden başlayarak tehlikeyi sezen İzmir'in önde gelen yurtseverleri çeşitli dernekler kurarak örgütlenmeye başladılar. Bu örgütlenme, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin kurulmasıyla en yüksek düzeye ulaşmıştır.

Mütareke başladığı tarihlerde merkezi İstanbul'da bulunan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin İzmir şubesinin çalışmaları sürüyordu. Bu arada İzmir Türk Ocağı şubesi de yeniden açılıp çalışmaya başlamıştı. 29 Aralık 1918'de kurulan Türk Ocağında Haydar Rüştü, Mustafa Necati, Vasıf (Çınar) ve İttihat ve Terakki Okulu Müdürü Enver Bey vardı. Bunlar ocağın yönetim kurulunu oluşturuyorlardı. *Anadolu*, Türk Ocağı'nın yeniden kuruluşunu şöyle haber veriyordu: "Güzide gençlerimizden mürekkep bir heyet Mekteb-i Sultanide içtima ederek Türk Ocağı'nın ihyası için gayet mucib bir karar ittihaz eyledi". Savaşın bitiminden sonra terhis edilen yedeksubaylar, hem ekonomik sıkıntılarına bir çözüm bulmak, hem de aralarındaki birlik ve dayanışmayı sağlamak amacıyla bir dernek kurdular. İzmir'de kurulan İhtiyat Zabitanı Teavün Cemiyeti ülkemizde bu doğrultuda bir örgütlenmenin ilk örneğini vermiş, çok geçmeden Bursa'daki yedeksubaylar arasında da bir yardımlaşma kurumu oluşturulmuştur. Mihail Rodas, İzmir ve çevredeki yedeksubayların Vali Nurettin Paşa tarafından örgütlendiğini yazmaktadır. Fakat bu örgütlenmenin fikir babası Mustafa Necati'dir. Mustafa Necati; işinden gücünden, okulundan, fabrikasından koparılıp savaşa

götürülen bu gençlerimizin, savaşın bitiminde yorulan dimağ ve vücutlarıyla içimizde dalgın ve ümitsiz dolaştıklarını dile getiriyor, bunların durumlarına bir çare bulmanın ulusal bir görev olduğunu savunuyordu. Mustafa Necati; "İhtiyat Zabitanı Himaye Yurdu" adıyla bir derneğin kurulmasını öneriyor, bütün kurum ve kuruluşları bu konuda yardıma çağırıyordu. Ona göre, bu yedeksubayların bir kaçını şuraya ya da buraya yerleştirmek kesin bir çözüm değildi. Çözüm köklü olmalı ve onların asıl mesleklerine dönüşü sağlanmalı, yarım kalan öğrenimlerinin tamamlanması için gereken ortam hazırlanmalıydı. İşte Necati'nin kurulmasını önerdiği dernek bunu yapacaktı. Nitekim, bu yazının yayınlanmasının üstünden bir ay geçmeden İhtiyat Zabitanı Teavün Cemiyeti kuruldu. Aslında bu örgütlenme, yedeksubayların ülkenin sosyal ve ekonomik hayatına katkıda bulunmak amacını güttüğü kadar, bir savunma görevini de birlikte getiriyordu. Kazım Özalp, yedeksubayların Maşatlık toplantısında ne kadar büyük bir rol oynadıklarını belirtmektedir. Bezmi Nusret Kaygusuz da işgalden sonra Batı Anadolu'da Kuva-i Milliye'nin örgütlenmesi sırasında yedeksubayların ne kadar ağır bir görev ve sorumluluk üstlendiklerini açıklamaktadır.

Mustafa Necati'nin İzmir'de kurulmasına öncülük ettiği bir başka dernek te İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyetidir. Mütarekeden sonra, İzmir-Kasaba, İzmir-Aydın demiryollarında ve körfez vapurlarında çalışan yüzlerce Türk işçi ve memurunun görevlerine son verilmişti. İşte bunların kendi aralarında bir birlik oluşturmalarında, haklarını aramalarında derneğin danışmanlığını üstlenen Mustafa Necati oldukça önemli bir rol oynadı. Dernek, İtilaf devletleri temsilcilerine hitaben Türk işçi ve memurlarının uğradığı haksızlığı bir beyannamede dile getirdi. Bu bildiri de şüphesiz Mustafa Necati'nin kaleminden çıkmıştı.

Haydar Rüştü (Öktem) bütün bu çabaların anlam ve önemini şöyle vurgulamaktadır:

"O aralık İzmir'de (İhtiyat Zabıtları) cemiyet meydana getirmişler ve aynı zamanda Kasaba-Aydın kumpanyalarından kendilerine yol verilen yüzlerce Türk gençleri de aralarında bir birlik teşkil

rine yol verilen yüzlerce Türk gençleri de aralarında bir birlik teşkil etmişlerdi. Ocak (İzmir Türk Ocağı) bu yeni kuvvetli teşekkül ile teşrik-i mesaiye çalıştı. Emelimiz şu idi: Bütün gençliği bir arada toplamak ve tehlike karşısında topr'u bulunmak. Biz bu gayeye doğru olanca kudretimizle ilerlemeye çalışıyoruz ve muvaffak da oluyorduk".

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti mütarekede kurulan dernekler arasında oldukça önemli ve seçkin bir yer tutmaktadır. Nail Moralî'nin verdiği bilgilere göre, Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Mütarekenin imzalanmasından yedi gün sonra gayri resmî olarak kuruldu. Moralîzade Halit Bey ve kardeşi Nail Bey, Maliye müfettişi Menemenlîzade Muvaffak, emekli binbaşı Hüseyin Lütfî, İtibar-ı Milli Bankası ikinci müdürü Naci, emekli binbaşı Abdurrahman, derneğin ilk kurucu üyeleri arasında yer almaktadır. Eski Maliye müfettişlerinden Arif, Dr.Hacıhasanzade Ethem, emekli büyükelçi Hasan Vasfi, Tokadîzade Şekip, Salepçîzade Hacı Mithat Bey, Mîralay Selahattin Bey de derneğe ilk katılanlar arasında yer almaktadır. Derneğin kuruluşunda en önemli rol oynayan olay, daha önce açıkladığımız gibi, Dixon'un İzmir'e geldiği sırada yapılan gösterilerdi. Ancak bu derneğin kuruluşundan sonra birçok eleştirilere hedef olduğunu görüyoruz. Dernek, İttihatçı damgası yememek için İttihatçıları üye yapmamakla birlikte yine de suçlanmaktan kurtulamadı. Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti varken böyle bir derneğin kurulmasının anlamsız olduğu ileri sürüldü. Derneğin amacı "aksam-ı vatanın maddeten ve manen terakki ve tealisi esbabını temine çalışmak, eskar ve hissiyat-ı memleketi, alem-i medeniyete iblağ ve isal eylemek, bu maksadın husulüne manî olacak her türlü teşebbüsata karşı, müdafaa-ı meşrua ve ilmiyede bulunmak..." şeklinde açıklanmaktadır. Derneğin belli başlı etkinliklerini üç grupta toplayabiliriz. Bunlardan birincisi; derneğin İstanbul'a bir heyet göndermiş olmasıdır. Bu heyet, sadrazam ve İstanbul'daki yüksek komiserlerine birer muhtıra vermek suretiyle Yunanlıların Ege bölgesine asker çıkarmasını önlemeye çalışmıştır. Dernek, Ege bölgesinin gerçek durumunu Paris kongresine anlatmak ve Avrupa'da çalışmalarda bulunmak için bu kongreye gözlemci göndermeye çalışmışsa da bu engellenmiştir.

Öte yandan dernek, bilimsel etkinliklere de ağırlık vererek Ege bölgesinin Türklüğünü her türlü kanıtlarla açıklamaya, dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır. Dernek, İtilaf devletlerine bu konuda birçok muhtıralar göndermiş, bu arada *Smyrne Turque* başlıklı Fransızca bir kitapçık da yayınlanmıştır. Bu eser, İstanbul'da, Avrupa'da ve Paris Sulh Konferansı çevresinde dağıtıldı. *Smyrne Turque*'de Ege'deki küçük kazalara varıncaya kadar karşılaştırmalı nüfus istatistikleri, mal mülk taksimatı açıklanarak, Türk hakları savunuluyordu. Lozan Türk Yurdu Cemiyeti'nin yayınlamış olduğu daha ayrıntılı bir eserde *Smyrne Turque*'den birçok alıntılar yapılmıştır.

Derneğin üçüncü ve daha önemli bir etkinliği de bütün Ege bölgesinden gelen temsilçilerin katılmasıyla İzmir'de bir kongre toplamak olmuştur.

17 Mart 1919 günü İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin büyük kongresi 1.Beyler sokağındaki Milli Sinema salonunda toplandı. Kongreye Aydın vilayetinin çeşitli il ve ilçelerinden 37 müftü, 37 belediye başkanıyla yüzlerce delege katılmıştı. Kongre Başkanlığına İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa seçildi. Kongre çalışmaları üç gün sürdü. Toplantı sonunda kabul edilen karar metni itilaf devletlerinin İstanbul'daki yüksek komiserlerine telgrafla bildirildi. Bu metinde özetle şöyle deniliyordu: "Aşağıda imzaları bulunan halk tabakaları delegelerinin doğrudan doğruya temsilcileri buldukları il ve sançaklardan kurulu Batı Anadolu kıyılarında, Türk halkının öbür kavimlere göre daha önemli durumu ve nüfus çoğunluğu vardır. Emlak ve arazinin %55'ine sahip bulunan Türk unsurunun üretici, öteki unsurların ise ancak mübadeleci durumda bulunmaları dolayısıyla bu bölgede yapılacak mülki değişiklik, ulusal bünyeyi felce uğratacak ve kıyılardaki ticari kapıların elden çıkması Türk ırkının mali, ticari ve iktisadi tut-saklığına yol açacak ve ırklar arasında çıkacak çatışma, gelecekteki barışı tehdit ve ülkemizin doğal zenginliklerini yok edecektir".

Büyük kongrenin tutanaklarının koybolması yüzünden kimlerin ve hangi konularda konuştukları kesinlikle bilinmemektedir. O günün gazetelerinde kongreye ilgili haberler önemli bir yer tutmakla birlikte, yapılan konuşmalar hakkında pek ayrıntılara rastlanılmamaktadır. Nail Morali, kongreyi değerlendirirken

"memlekete vaki olacak tecavüze silahla mukabele tohumunu atarak dağıldı" demekte ve şunu söylemektedir: "Kongre genel kurulunun itilaf devletlerine sonduğu muhtıradan da anlaşıldığı üzere memleket tehlikeyi görmüş ve nasıl karşılayacağını tayin eylemişti. Bu muhtırada zikrolunan hususlar, sonradan ve tamamen bir hakikat olarak tecelli etti..." Kongre, ulusal bir amaç doğrultusunda delegeleri birleştirmiş ve işgalden sonra Ege bölgesinde yer yer kurulan direnme örgütlerinin tohumları da bu kongrede atılmıştır.

Kongre, bir yönetim kurulu da oluşturdu. Bu yönetim kurulunda Cami Bey, Tokadizade Şekip, Moralızade Halit ve Nail Beyler, *Ahenk* gazetesi sahibi Ali Nazmi Bey gibi isimler dikkati çekmektedir.

Kongrenin toplanmasından birkaç gün önce İzmir Valiliği'ne eski evkaf nazırı olan ve kambur lakabıyla anılan İzzet atanmıştı. Kongre dağıldıktan birkaç gün sonra yeni vali İzmir'e gelerek görevine başladı. Yeni valinin ilk işi, İzmir'deki Türk aydınlarının örgütlenme çabalarını kösteklemek oldu. Derneğin yöneticilerini Vilayet konağına çağırarak "Herkes sizi ittihatçılık ve bolşeviklikle suçluyor. Devletin bu nazik günlerinde, İzmir'de huzuru bozmanıza izin veremem" diyebildi. İzmir'in büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunduğu aylardan beri yazılıyor ve söyleniyordu. Buna karşın hükümet, bu kadar önemli bir vilayette istikrarlı bir yönetim kuramamış, arka arkaya vali değiştirmekten başka birşey yapamamıştır. Kambur İzzet gibi silik ve aciz bir kişinin valiliğe getirilmesi, işgali kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Oysa Yunanistan bu sırada Paris'te İzmir'in işgali için gerekli diplomatik hazırlıkları yürütüyor, fakat Türk kamuoyu bundan tamamen habersiz bulunuyordu. Paris kongresinin sessizliği, Rumca gazetelerin saldırılarına ara vermiş olması, İzmir Türk basınında iyiyeye yorumlanıyor ve hatta tehlikenin kalktığı kamuoyuna duyuruluyordu. Nitekim *Köylü* gazetesi 19 Nisan 1919 tarihli sayısında şunları yazabiliyordu :

"Türkiye ile Yunanistan, ikisi de en iyi ve en sevgili bir komşu gibi yaşaması lazım gelen iki devlettir. Türkiye ile Yunanistan birçok alaka ve menfaatlerle yekdiğerine bağlıdırlar. Dahildeki un-

surlar meselesi bu iki hükümetin karşılıklı sevgi ve bağlantısı zarureti arasına artık girmemelidir. Öyle zannediyoruz ki siyasyatta yani siyasi emel ve dileklerde hissiyata ve heyecana kapılan milletler daima zarar görürler".

Fakat bu iyimserlik boşuna idi. Yunanistan durmadan hazırlıklarını ilerletiyordu. Osmanlı hükümeti ise Anadolu ve Trakya'ya nasihat heyetleri göndererek Türklerle Rumların iyi geçinmelerini sağlamaya çalışıyordu. Rumların taşkınlıkları, cinayetleri belli iken, sarayın sözde Türklerin Rumlara zulüm yapmaması amacıyla nasihat heyeti göndermesi, üzücü olduğu kadar Yunanistan'ın da ekmeğine yağ süren bir davranıştı. Bu program çerçevesinde İzmir'e gönderilen heyet, Manisa üzerinden buraya geldi. 26 Nisan'da heyet-i nasiha, İzmir'de görkemli bir törenle karşılandı. Bu törene katılan Rum metropoliti Hristostomos'un Kemeraldından geçerken Türk gençlerini oldukça alaylı bir gülümsemeyle süzdüğünü Haydar Rüştü anlatmaktadır. Heyet-i nasiha Buca'ya geçti. Burada Buca piskoposu yaptığı bir konuşmada Osmanlı şehzadesine hitaben şunları söyleyebiliyordu : "Şehzade-i âl-i nihadın buralara kadar teşrifleri, İttihat ve Terakki komitesi tarafından bütün anasıra karşı yapılan mezalimi ve haksızlıkları unutturacaktır".

Heyet, 29 Nisan'da İzmir'den ayrılıp Aydın'a gitti. Heyet-i nasiha daha İstanbul'a dönmeden İzmir Yunanlılar tarafından çoktan işgal edilmiş bulunuyordu.

Yunanlıların İzmir'i işgal edeceklerini bağıra bağıra duyuran iki gazete, yani Haydar Rüştü'nün *Anadolu* ve *Duygu* gazeteleri kalmıştı. Bu gazetelerin kapısına da işgalden dört gün önce kilit vuruldu.

Rumlar, 13 Mayıs günü şehrin işgal edileceğini öğrendiler. Papazlar, Rum ve Yunanlı gazeteciler, cemaatin bütün üyeleri ve mahalle heyetleri akın akın metropolithaneye doldular. Haber bu toplantıda "zito, zito" sesleriyle alkışlandı.

14 Mayıs öğleden sonra, Vali'ye ve Kolor'du Korutanlığı'na verilen nota BARUT FIÇISINA ATILAN KIVILCIM niteliğinde idi. Bu notada Mondros Mütarekesinin 7.maddesi uyarınca İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgaline karar verilmiş olduğu bildiriliyor, durumun Osmanlı Hükümetine iletildiği ve Yunan askerlerinin 15 Mayıs saat 8.00'de İzmir'e varacağı açıklanıyordu.

Notayı vilayete veren Morgan'la Smith hükümet konağından çıktıkları zaman, dışarıda bekleyen büyük bir kalabalık tarafından çevrildi. Bir genç emekli subay İngilizce olarak şunları söyledi : "Büyük millet olduğumuzu ve ölmediğimizi size bildirmek istiyorum. Uykuda gibi görünüyorsak da uğraş içinde bulunuyoruz... Ölmedik, bir takım karışıklıklar olacak. Biz ölebiliriz fakat başkaları da beraber ölecektir". O sırada izinli olarak İzmir'de bulunan Albay Kazım Özalp, birkaç genç subayla görüşürken aynı düşünceyi daha derli toplu bir şekilde ortaya koymuştur: "Mukavemet edilebilir, silahlı olan silahını alsın, asker, jandarma ne varsa tepelere çıkıp muharebe edelim Ben beraber bulunurum".

14 Mayıs günü bilindiği gibi İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti hemen bir Reddi-i İlhak komitesi oluşturarak halkı maşatlığa çağırdı. Bundan sonraki gelişmeleri Haydar Rüştü'den dinleyelim :

"Hatırladıklarım şunlar : 14 Mayıs günü saat üç-dört arasında kışlaya bitişik park kahvesinde oturuyordum. Yanımda muhami Sadık, avukat Fuad Hayrettin, Mahmut Reşat, muallim Selahattin (birinci mecliste üstüdar mebusu iken intihar etmiştir) daha şimdi hatırlayamadığım birkaç kişi vardı. Kumandan Nadir Paşa birkaç zabitle beraber Konak'tan çıkıp kışlaya gidiyorlardı. Muhami Sadıka kumandanın haber sormasını hatırlattık. O zaman söz sahibi idiler, kumandanla vali ile onlar temas edebiliyorlardı. Sadık kışla kapısının önünde kumandanla beş dakika görüştü. Avdetinde kumandanın "telaş etmeyin birşey yok" dediğini söyledi. Halbuki biz daha oniki veya onüç Mayıs'ta Şerif Remzi delaletiyle Amerika-lılardan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini, işgal kuvvetlerinin Midilli'de işgal hazırlıklarını tamamladıklarını öğrenmiştik. Sadık Bey'i Vali'ye gönderdik. Vali ona demiş ki: Yarın mütareke ahkâmına tevfikân yalnız Yeni Kale'ye müttefikler namına Yunan kuvveti çıkacak.

Bu haber şüphelerimizi kuvvetlendirdi. Türk Ocağı'na gittik. Orada toplayabildiğimiz eşraf ve münevverlerle bir miting yapmak için konuştuk. Bu arada bu mitingün bitaraf bir mevki olan Sultani mektebinde yapılması fikri ileri sürüldü. Türk Ocağı'ndaki toplantıyı haber alan yakınlardaki memurlar, münevverler de oraya gelmişlerdi. Türk Ocağı'ndan epeyce bir kalabalık halinde Sultani

mekebine gidildi. Orada eski maarif müdürü Ahmet Naili, Morali Halit, Muhami Sadık, Mahmut Reşat, Ragıp Nurettin, muaallim Selahattin, avukat Fuat Hayrettin'in bulduklarını hatırlıyorum. Sadık işgalin muhakkak olduğunu söyledi. Avukat Fuat da ne yapmak lazım geleceğini toplananlara sordu. Ragıp Nurettin daha çok evvelden teşekkül etmiş bulunan Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ni de bu işe ilgilendirmek lazım olacağını ve halkı maşatlığa davet etmekle protesto mitinginin daha milletsümul olmasını tavsiye etti.

1. Yeni miting Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye tarafından tertip edilmiş olacak veya öyle gösterilecek,

2. Bir beyanname neşri suretiyle hem mitinge halk davet edilecek, hem de bu işgal ve ilhak protesto edilecek.

Bu beyannameyi yazmak için bir heyet seçildi. Bu heyette Ragıp Nurettin, Morali Halit vardı. Bunlar beyannameyi yazmak için Türk Ocağı'na döndüler. Beyanname Türk Ocağı'nda yazıldı. Muhami Sadık, Morali Halit gece yapılacak maşatlık içtimasında hazır bulunmalarını temin için Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa'ya vesair Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti merkez azalarına gönderdi. Türk Ocağı'nda yazılan beyanname (bulunan kopyası ilişiktir) o zaman yine Beyler Sokağı'nda bulunan *Anadolu* matbaasında basılarak gazete müvezzilerinin himmetleriyle gece yarısına kadar İzmir'in her tarafına dağıtıldı.

O gece yatsıdan sonra mahallelerde davullar çalındı, bekçiler bağırды. Halkı maşatlığa davet etti. Maşatlıkta ateşler yakıldı, mitingler yapıldı".

İzmir 15 Mayıs sabahı işgal edilip kordonboyu bir kan deryası haline gelir, Türklüğün onuru çığnenirken iki gazete haberi adeta bir korkunç durumla alay ediyordu. Bunlardan birincisi Vali İzzet'in Köylü gazetesinde çıkan şu demectiydi:

"Bazı bedbahlar İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şayialar çıkarmışlardır; yalandır, tekzip olunur".

Öte yandan İstanbul'da yayınlanan *Alemdar*'ın 12 Mayıs tarihini taşıyan fakat 15 Mayıs'ta yayınlanan haberinde de şunlar okunmaktadır :

"İzmir, 12 Mayıs. Birkaç gün zarfında limanımıza Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerika'nın büyük ve küçük birçok sefain-i harbiyesi geldi. Amiral Bristol bugün İstanbul'a müteveccihen hareket etti. Vali Bey kendilerine kordelalarla müzeyyen güzel bir sepet derununda İzmir'in turfanda mahsulatından takdim ettiler. Sefain kumandanlarıyla valinin sıkı temasta bulunmasına mehafil-i resmiye ve gayr-i resmiyece ehemmiyet-i fevkalade atfediliyor. Temas-ı vaki vilayetin siyaset-i dahiliyesini takviye mahiyetindedir. Ecnebler tarz-ı idareden memnun bulunuyorlar. Eşya-yı ticariyenin kesretle vürudu tenezzül-i fiyatı intaç ettiğinden ahali memnundur. *Duygu* ve *Anadolu* gazeteleri tatil edilmiştir. Eşkiyadan bazıları tenkil edildi. Birçokları da dehalet etmektedir".

15 Mayıs günü Mustafa Kemal Paşa gemiye binmek üzere gerekli işlemlerini yaptırmaktadır. İşgal haberini bu sırada almış, nazırların, yetkililerin ne kadar büyük bir telaş ve şaşkınlık içinde bulduklarına tanık olmuştur.